

BENJAMÍN LABATUT

ROMAN

Arsız Yeşillik

Çeviri: SALIHA NİLÜFER

♥ can
çağdaş

BENJAMÍN LABATUT
ARSIZ YEŞİLLİK

Can Çağdaş

Arsız Yeşillik, Benjamin Labatut

İspanyolca aslından çeviren: Saliha Nilüfer

Un verdor terrible

Bu çeviride kaynak alınan baskı: Editorial Anagrama, S.A., 2020

© 2020, Suhrkamp Verlag, Berlin

© 2023, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Bu eserin tüm hakları Puentes Agency adına Suhrkamp Verlag tarafından yönetilmektedir.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Mart 2023, İstanbul

Bu kitabın 1. baskısı 4000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü: Cem Alpan

Editör: Emrah İmre

Düzeltili: Aylin Samancı Elmasdağ

Mizanpaj: Bahar Kuru Yerek

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Baskı ve cilt: Melisa Matbaacılık Yayıncılık San ve Dış Tic. Ltd.

Maltepe Mah. Davutpaşa Çifttehavuzlar Sk. No:16 Acar San. Sit.

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 45099

ISBN 978-975-07-5992-5

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Maslak Mah. Eski Büyükdere Cad. İz Plaza Giz, No: 9/25, Sarıyer / İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

BENJAMÍN LABATUT
ARSIZ YEŞİLLİK

ROMAN

İspanyolca aslından çeviren

Saliha Nilüfer

♥can

BENJAMÍN LABATUT, 1980'de Hollanda'nın Rotterdam kentinde doğdu. Çocukluğunu Lahey, Buenos Aires ve Lima'da geçirdikten sonra on iki yaşında ailesiyle Şili'nin başkenti Santiago'ya taşındı. Öykü derlemesi *La Antártica Empieza Aquí* [Antarktika Buradan Başlar] 2010'da, ikinci kitabı *Después de la Luz* [Işıktan Sonra] 2016'da yayımlandı. Üçüncü kitabı *Arsız Yeşillik* (2020) İngiliz PEN Çeviri Ödülü'ne layık görüldü, Uluslararası Kitap Ödülü ve Uluslararası Booker Ödülü finalistleri arasında yer aldı. *La Piedra de la Locura* [Delilik Taşı] adlı deneme kitabı 2021'de yayımlandı.

SALİHA NİLÜFER, 1972'de İstanbul'da doğdu. İngilizce ve İspanyolcadan çeviri yapıyor. İlk şiirleri *kitap-lık*, *Ludingirra*, *Ağır ol Bay Düzyazı*'da yayımlandı. *Sebastian Knight Bir Endülüs Hikâyesi* (roman) 2006'da, *Yokoluş Serüveni* (şiir) 2016'da, *Ekosemelek Kuklaları İş Başında* (çocuk kitabı) ise 2018'de yayımlanmıştır. Başlıca çevirileri: *İnsanın Bir Dakikası*, *Tuhaf Zamanlar*, *Dünya ve Ben*, *Cennet Başka Yerde*, *Yasak Bölge ve Çekişme Diyarında*, *Bütün İnsanlar Yalancadır*, *Karasevdalılar*, *Yasak Olmayan Hazlar*, *Yedi Deli Adam*, *Portekiz'e Yolculuk*.

“(...) Yükselir, düşeriz. Düşerken de yükselebiliriz.
Yenilgi bizi şekillendirir. Yegâne bilgeliğimiz
trajiktir, o da iş işten geçtikten sonra elde edilir ve
ancak kaybedilenlerle gelir.”

Guy Davenport

İçindekiler

PRUSYA MAVİSİ	13
SCHWARZSCHILD TEKİLLİĞİ	38
KALBİN CAN DAMARI	59
DÜNYAYI ANLAMAKTAN VAZGEÇTİĞİMİZDE	84
Önsöz	85
1. Helgoland'daki Gece	88
2. Prensın Dalgaları	102
3. Kulaklarda İnciler	112
4. Belirsizlikler Diyarı	141
5. Tanrı ve Zarlal	156
Sonsöz	161
SONSÖZ: GECE BAHÇIVANI	164
Teşekkür	175

Prusya Mavisi

Nürnberg Mahkemeleri'nin başlamasına birkaç ay kala Hermann Göring'i muayene eden doktorlar Nazi liderin tırnaklarının koyu kırmızı olduğunu fark ettiler. Hatalı bir yaklaşımla, bu rengin, Göring'in dihidrokodin bağımlılığına, günde yüz adetten fazla aldığı ağrı kesici haplara bağlı olduğunu sanmışlardı. William Burroughs'a göre söz konusu ağrı kesicinin etkisi eroine yakındı; kodeinden en az iki kat güçlüydü ve peş peşe alınan kokain dozlarının yaratacağı etkiye benzetilebilirdi; bu yüzden Amerikalı doktorlar Göring'i mahkeme huzuruna çıkarmadan önce bağımlılığını tedavi etme gereği duydular. Elbette kolay bir iş değildi bu. Müttefik Kuvvetler tarafından yakalandığında Nazi liderin bavulunda Neron kılığına girerken tırnaklarını boyadığı ojenin yanı sıra o en sevdiği haptan yirmi bin dozdan fazla –yani İkinci Dünya Savaşı'nın sonlarında, ilacın Almanya'da üretilen kısmından geriye kalanın neredeyse tamamı– bulunuyordu. Ne var ki Göring'in bağımlılığı istisnai bir durum değildi: Wehrmacht birliklerinin hepsine tayınlarının yanında metanfetamin tableti dağıtılırdı. Askerler ticari adı Pervitin olan bu tableti haftalarca uyanık kalabilmek için kullanıyor, sınırları altüst olmuş halde, kâbus gibi bir uyuşuklukla çılgın öfke gelgitleri

yaşıyor, bu denli zorlanmanın sonucunda pek çoğu zapt edilemez öfori nöbetlerine maruz kalıyordu: “Mutlak bir sessizlik hâkim. Her şey anlamsız ve gerçekdışı geliyor. Yerden havalanmış, uçağımda uçuyor gibiyim,” diye yazmıştı bir Luftwaffe pilotu yıllar sonra, adeta savaşın karabasan gibi günlerini değil de saadet dolu, sessiz bir hayat gördüğü bir nöbeti yâd edercesine. Alman yazar Heinrich Böll, cepheden ailesine gönderdiği mektuplarda, “Burada şartlar çok ağır,” diye belirtiyor, kendisine ilaç yollamalarını istiyordu. 9 Kasım 1939’da annesiyle babasına, “Ancak iki-üç günde bir yazabiliyorum, umarım bunu anlayışla karşılırsınız. Bugün yazmamın asıl nedeni biraz daha Pervitin yollamanızı istemek... Sizi seviyorum, Hein,” diye belirtiyordu. 20 Mayıs 1940’ta yine aynı taleple daha hararetli bir mektup yollamıştı: “Yedekte bulunması için bana biraz daha Pervitin sağlayabilir misiniz?” İki ay sonraysa titrek bir elyazısıyla tek satırlık bir mektup alacaklardı: “Mümkünse bana biraz daha Pervitin yollayın lütfen.”

Bugün artık biliniyor ki, Almanların İkinci Dünya Savaşı sırasında yürüttükleri amansız – Blitzkrieg, yani Yıldırım Harbi sırasında metanfetamin ordunun başlıca yakıtıydı; askerlerin çoğu acımtırak haplar ağızlarında erirken psikoz atakları geçiriyordu. Reich’in yüksek rütbeli liderlerine gelince, onlar çok başka bir şeyin tadına bakacaklardı: Müttefik Kuvvetler’in alev püskürten bombardımanları Yıldırım Harbi’ne son verdiğinde, Rusya’nın kışı Alman tanklarının paletlerini dondurduğunda ve Führer, işgalci birliklere yanıp küle dönmüş topraklar haricinde bir şey bırakmamak için, ulusal sınırlar içinde değerli ne varsa yakıp yıkma emri verdiğinde; kısacası Nazi liderleri dünyaya saldıkları korku tarafından bizatihi alt edilip mutlak yenilgiyle yüz yüze kaldıklarında hızlı bir kaçışı tercih ettiler: Siyanür kapsüllerini ısırarak

zehrın ağızlarına saldığı tatlı badem kokusu eşliğinde havasız kalarak ölmeyi...

Savaşın son aylarında, Almanya'yı bir intihar dalgası kasıp kavurdu. Sadece Nisan 1945'te, Berlin'de üç bin sekiz yüz kişi intihar etti. Őhrin kuzeyinde, merkeze üç saatlik mesafede, küçük Demmin köyünün sakinleri ise, Alman birliklerinin geri çekilirken köyü ülkenin geri kalanına bağlayan köprüleri dinamitlemesi nedeniyle, yarımadayı çevreleyen üç nehrin ortasında Kızıl Ordu'nun acımasızlığı karşısında dımdızlak savunmasız kaldılar, bu yüzden topluca panik yaşadılar. Demmin köyünde sadece üç gün içinde, yüzlerce kadın ve erkek hayatına son verdi. İnsanlar genciyle yaşlısıyla adeta tüyler ürpertici bir halat çekme oyunu oynarcasına bellerine ipler bağlayıp kendilerini Tollense'nin sularına bıraktı, daha küçük çocuklarınsa sırt çantalarına taş dolduruldu. Öyle bir kaos hâkimdi ki o zamana kadar sadece evleri yağmalayıp kadınlara tecavüz etmekle ve binaları ateşe vermekle yetinen Rus birlikleri artık intihar salgınını da durdurma emri almıştı; örneğin pişirdiği kurabiyelere işlediği son suç babında fare zehri kattıktan hemen sonra, kendini bahçesindeki dev meşe ağacına asmaya çalışan bir kadını –kısa bir süre önce çocuklarını ağacın dibine gömmüştü– üç kez ağaçtan kurtarmak zorunda kaldılar. Kadın hayatta kaldı ama aynı birlikler bir başka kız çocuğunun anne babasının bileklerini kestiği bıçakla kendi damarlarını da kesip kanamadan ölmesine engel olamadılar. Bu kendini öldürme arzusu üst rütbeli Nazi subaylarını da etkisi altına almıştı: Eğitim Bakanı Bernhard Rust, Adalet Bakanı Otto Thierack, Feldmareşal Walter Model, Çöl Tilkisi lakaplı Erwin Rommel ve elbette bizzat Führer'in yanı sıra ordudaki elli üç general, Hava Kuvvetleri'nden on dört ve Deniz Kuvvetleri'nden on bir general intihar etmişti. Hermann Göring gibi bazıları

bunda tereddüt edip sağ yakalanmış olsa da tek yaptıkları kaçınılmaz olanı ertelemektir. Doktorlar akli dengesinin yerinde olduğuna karar verdiğinde Göring, Nürnberg Mahkemeleri'nde yargılandı ve asılarak idama mahkûm edildi. Ama kendisi kurşuna dizilmeyi talep etti: Sıradan bir adi suçlu gibi ölmeyi istemiyordu. Son arzusunun geri çevrileceğini öğrendiğinde, saç kreminin içinde sakladığı bir ampul siyanürü içerek intihar etti, yanında da "Büyük Hannibal" gibi hayatına kendi elleriyle son vermeyi seçtiğini açıklayan bir not bıraktı. Müttefikler Nazi liderden geriye kalan bütün izleri silmeye niyetliydi. Göring'in dudaklarına yapışan cam kırıklarını temizleyerek giysilerini, kişisel eşyalarını ve çıplak cesedini Münih'teki Ostfriedhof Krematoryumu'na yolladılar; fırınlardan biri bu kez Göring için yandı, Nazi liderin külleri Stadelheim Hapishanesi'nde giyotinle öldürülen binlerce politik tutsağın, rejim karşıtının, Aktion T4 ötenazi programı çerçevesinde öldürülen sakat çocuklarla psikiyatri hastalarının ve toplama kamplarında öldürülen sayısız kurbanın külleri karıştı. Mezarının gelecek nesiller için bir hac mekânı olmasını önlemek niyetiyle, bedeninden arta kalanlar bir gece yarısı haritadan rasgele seçilen Wenzbach adlı küçük dereye saçıldı. Yine de bu çabaların hepsi boşunaydı: Bugün hâlâ dünyanın dört bir tarafından koleksiyoncular, Luftwaffe'nin komutanı, Hitler'in doğal halefi en son büyük Nazi liderine ait nesne ve eşyaları değiş tokuş etmeyi sürdürüyorlar. Haziran 2016'da Arjantinli bir adam Reich mareşalinin ipek çoraplarına üç bin euro'dan fazla para ödedi. Bundan aylar sonra da yine aynı adam Göring'in 15 Ekim 1946'da dışlerinin arasında ezdiği ampulün durduğu bakır çinko silindir hazneye yirmi altı bin euro ödedi.

Berlin'in düşmesinden kısa bir süre önce, 12 Nisan 1945'te, Berlin Filarmoni Orkestrası'nın son konseri-

nin bitiminde, Nasyonal Sosyalist Parti'nin önde gelen kadroları da aynı kapsüllerden edildi. Silahlanma bakanı, III. Reich'in resmî mimarı Albert Speer, Beethoven'ın *Do Major Keman Konçertosu*, ardından Bruckner'in *Dördüncü Senfoni'si –La Romantica–* son olarak da gayet uygun bir biçimde Richard Wagner'in *Götterdämmerung*'unun üçüncü perdesinin kapanış aryası *Brünnhilde*'den oluşan özel bir program hazırladı; aryada Brünnhilde adlı Valkür hem insanların dünyasını, hem Valhalla savaşçıları, hem tanrıların bütün panteonunu, hem de salonu topluca yutan dev cenaze ateşinde kendini kurban ediyordu. Seyirciler kulaklarında halen Brünnhilde'nin acı çığlıkları yankılanmaya devam ederek çıkışa doğru yönelirken, Hitlerci gençlik Deutsches Jungvolk'un taş çatlasa on yaşlarındaki üyeleri de –daha büyükler barikatlarda ölüyordu– fuayedeyse seyircilere komünyonundan sonra verilen adaklar gibi küçük hasır sepetlerde siyanür dağıtıyorlardı. Bu kapsüllerin bazıları Göring, Goebbels, Bormann ve Himmler tarafından intihar amacıyla kullanıldı, öte yandan Nazi liderlerinin çoğu, zehrin kendilerini yarı yolda bırakmasından ya da kasten bozulmuş olmasından, arzularadıkları ve bir çırpıda gelen acısız ölümü değil hak ettikleri uzun ve sancılı can çekişmeyi yaşatmasından korkarak siyanürü ısıtırken aynı anda kafalarına da sıkmayı tercih edecekti. Hitler kendi dozunun üzerinde oynandığına o kadar emindi ki zehrin etkisini ilk önce Führerbunker'e kadar yanında getirdiği, her tür ayrıcalığın keyfini süren, yatağının ayakucunda uzanan sevgili Alman çoban köpeği Blondi'de denedi. Führer, Berlin'i saran ve her geçen gün yeraltı sığınağına daha çok yaklaşan Rus birliklerin eline düşmeden evcil hayvanını da öldürmeyi tercih etti ama bunu kendi elleriyle yapmaya cesaret edemediğinden, özel doktorundan kapsüllerden birini köpeğin burnunda kırmasını istedi. Daha yeni dört yavru

doğuran köpek, bir nitrojen, bir karbon ve potasyum atomundan oluşan siyanür molekülünün dolaşım sistemine girmesiyle ânında soluksuz kalıp can verdi.

Siyanürün etkisi öyle ani ve yıkıcıydı ki, tadıyla ilgili tek tanıklık 19. yüzyılın başlarında, M. P. Prasad adında otuz iki yaşında Hintli bir kuyumcunun bıraktığı nottan ibarettir; Prasad onu yuttuktan sonra ancak üç satır yazabilmişti: “Doktorlar, potasyum siyanür. Denedim. Dili yakıyor ve tadı ekşi.” Hayatına son vermek için tuttuğu otel odasında cesedinin yanında bulunan notta böyle yazıyordu. Almanya’da *Blausäure* (mavi asit) adıyla bilinen zehrin sıvı formu da hayli uçucuydu; yirmi altı santigrat derecede kaynıyordu, havada tatlı ama acımtırak hafif bir badem kokusu bırakıyordu; bu kokuyu ayırt etmek için insanların yüzde 40’ında mevcut olmayan özel bir gen gerekiyordu, herkes yapamıyordu. Evrimin bu rasgele sonucuna bağlı olarak, Auschwitz, Majdanek ve Mauthausen’de Zyklon B’yle öldürülen insanların çoğunluğu gaz odalarını dolduran siyanürün kokusunu muhtemelen hiç almazken, diğer bir kısmı imhalarına karar veren insanların kendi intihar kapsüllerini ısırdıklarında damaklarına dolan kokunun aynısını aldılar.

Bundan yirmi-otuz yıl önceye gidildiğinde, Nazilerin ölüm kamplarında kullandıkları zehrin atası –Zyklon A– ise California eyaletinde portakal bahçelerine pestisit olarak serpilmiş, ayrıca on binlerce Meksikalı göçmenin Amerika Birleşik Devletleri’ne gizlice giriş yaptığı trenlerde haşereye karşı ilaçlama amacıyla kullanılmıştı. İlaçlamadan sonra vagonların ahşap kısımları hoş bir mavi renge boyanmıştı, aynısını bugün bile Auschwitz’in bazı duvarlarında görmek mümkün; her ikisi de bizi 1782’ye, ilk modern sentetik pigmentten elde edilen siyanürün gerçek kökenine, Prusya mavisine götürüyor.

Prusya mavisini ilk ortaya çıkardığı andan itibaren Avru-

pa sanat camiasında büyük heyecan yaratmıştı. Ucuzluğu sayesinde birkaç yıla kalmadan Rönesans'tan beri ressamların Meryem Ana'nın pelerinini ve meleklerin tuniklerini süslemek için kullandıkları rengin yerini aldı: Söz konusu deniz mavisi rengi o zamanlar mavi pigmentlerin en inceliklisi en masraflısıydı; Afganistan'daki Koccha Nehri'nin vadisinde mağaralarda bulunan lapis lazuli taşının öğütülmesiyle elde ediliyordu. İncecik toza dönüştürülen bu mineral öyle koyu bir mavi ton ortaya çıkarıyordu ki yerine bir kimyasal ürünün konabilmesi ancak 18. yüzyılın başlarında, boya fabrikası sahibi İsviçreli Johann Jacob Diesbach Prusya mavisini ürettikten sonra olabildi. Esasında Diesbach da onu kazayla bulmuştu: Asıl peşinde olduğu, milyonlarca dişi koşinil böceğinin ezilmesiyle elde edilen karmin kırmızısıydı; Meksika'da, Orta ve Güney Amerika'da frenkincirlerine dadanan, ipekböceğinden daha fazla özen gerektiren koşinil böceği öyle narindi ki küçük beyazımtırak tüylü bedeni kolayca rüzgârdan, yağmur ya da dondan etkilenir, kuşlar, sıçanlar ya da tırtıllara yem olabilirdi. Böceğin kıpkırmızı kanı İspanyol fatihlerin Amerika'nın köylerinden altınla gümüşün yanı sıra çalıp götürdüğü definelerden biriydi. Bu sayede İspanyol krallığının karmin tekeli yüzyıllar boyunca sürmüştü. Diesbach, bu tekeli kırma niyetiyle, yardımcılarından genç simyager Johann Conrad Dippel'in, hayvanların kalıntılarını damıtarak elde ettiği çözeltilisine *sale tartari* (potasyum) serpti. Ancak karışım *grana cochinnilla* adlı koşinil böceğinden elde edilen o parlak rubi rengini vereceğine ortaya öyle göz alıcı bir mavi renk çıkardı ki Diesbach bir an, tanrıların tenini boyamak için Mısırlıların kullandığı o efsanevi maviye, gökyüzünün öz rengi *hsbd-iryt*'e ulaştığını sandı. Yüzyıllar boyu Mısır rahiplerinin sır gibi sakladığı o formülü vaktiyle Yunan bir hırsız çalmış, ama Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla

Ne zaman dünyayı anlamayı bıraktık?

Hiroşima ve Nagasaki'yi yerle bir eden atomları bir generalin yağlı parmakları değil, elinde bir avuç denklem olan bir grup fizikçi parçalamıştı.

İnsanlığın sonunu insanlığı kurtarmayı amaçlayan fikirler mi getirecek?

Şilili yazar Benjamin Labatut *Arsız Yeşillik*'i meydana getiren metinlerde dünyanın gidişatını değiştirirken insanlığı uçurumun kıyasına getiren bilimcilerin beklenmedik esin kaynaklarına, uçsuz bucaksız saplantılarına, deha ve deliliklerine büyüteç tutuyor.

2021 Uluslararası Booker Ödülü ve Amerikan Ulusal Kitap Ödülü finalist *Arsız Yeşillik* bilimin hem kişisel hem de kitlesel ölçekteki yaratıcılık ve yıkıcılığına dair benzersiz bir anlatı.

"Yıllardır okuduğum en tuhaf ve özgün kitap."

Philip Pullman

"Labatut gelecekte değil günümüzde geçen distopik bir kurmaca dışı roman yazmış."

John Banville

#bilim #akıl #insan #tarih #fizik #matematik #felsefe

ISBN 978-975-07-5992-5

